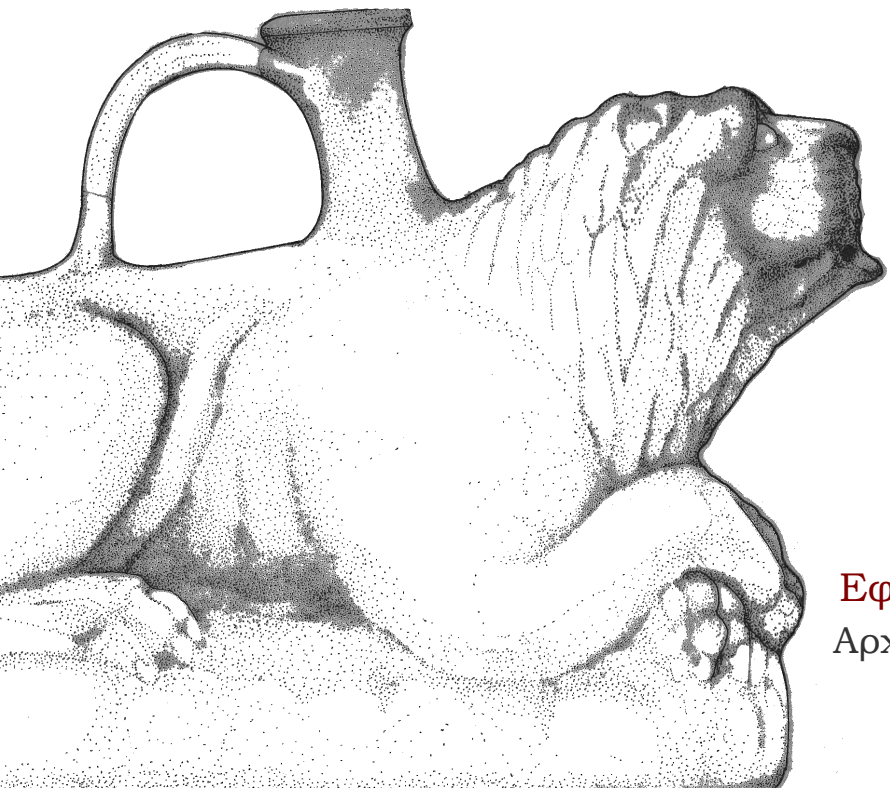

**Ο φυσικός κόσμος στα εκθέματα του
Αρχαιολογικού Μουσείου Ηγουμενίτσας**

Το βασίλειο των ζώων

*Ο θαυμαστός κόσμος
των φυτών*

Εφορεία Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας
Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας

Ηγουμενίτσα, Μάιος 2015

Το έντυπο *“Ο φυσικός κόσμος στα εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηγουμενίτσας”* σχεδιάστηκε στο πλαίσιο του εορτασμού για τη Διεθνή Ημέρα Μουσείων 2015 με θέμα *«Μουσεία για μια κοινωνία με προοπτικές»*

Γενική επιμέλεια

Ιωάννης Χουλιάρης, αρχαιολόγος - προϊστάμενος Εφορείας Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας
Γεωργία Πλιάκου, αρχαιολόγος - προϊσταμένη του Τμήματος Προϊστορικών και Κλασικών
Αρχαιολογικών Χώρων, Μνημείων, Αρχαιολογικής Έρευνας

Κείμενα / Γραφιστική επεξεργασία

Αντωνία Τζωρτζάτου - Δήμητρα Δρόσου, αρχαιολόγοι

© Εφορεία Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑΣ
ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF IGOUMENITSA

Ο φετινός εορτασμός της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων, που διοργανώνεται από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM), έχει ως θέμα «Μουσεία για μια κοινωνία με προοπτικές» και βασικό άξονα το όραμα για μία βιώσιμη ανάπτυξη. Προς την κατεύθυνση αυτή τα μουσεία δύνανται και επιβάλλεται να έχουν ουσιαστικό ρόλο, προβάλλοντας πρότυπα για μια κοινωνία με σεβασμό στα οικοσυστήματα, λιγότερο καταναλωτική και ανοικτή σε συνεργασίες.

Γραπτό φυτικό μοτίβο σε κάλυμμα πλήλης κοσμηματοθήκης

2ος αι. π.Χ., Ρίζιανη
Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Πτηνόμορφη λαβή σιδερένιου ξίφους

4ος αι. π.Χ., Προδρόμι
Αίθουσα 3 - Δημόσιος βίος:
Πόλεμος και οπλισμός

Στο πλαίσιο αυτό το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας αξιοποιεί τη Μόνιμη Έκθεση Αρχαιοτήτων για μία διαφορετική περιήγηση, εστιάζοντας την προσοχή του επισκέπτη σε επιλεγμένα εκθέματα που είτε απεικονίζουν είτε διακοσμούνται με θέματα εμπνευσμένα από τον φυσικό κόσμο: οικόσιτα και άγρια ζώα, πτηνά, ερπετά, θαλάσσια θηλαστικά, μαλάκια και οστρακοειδή, αλλά και αντιπροσωπευτικά δείγματα χλωρίδας, όπως ελιά, άμπελος, δάφνη, μυρτιά κ.α. Ευρήματα τα οποία, πέραν της αρχαιολογικής πληροφορίας και του καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν, αποκαλύπτουν τη στενή και πολυεπίπεδη σχέση ανθρώπου και «περιβάλλοντος» στην αρχαιότητα, δίνοντας το έναυσμα για επαναπροσδιορισμό του ρόλου μας μέσα στον κόσμο στον οποίο ανήκουμε.

***Ο φυσικός κόσμος στα εκθέματα του
Αρχαιολογικού Μουσείου Ηγουμενίτσας***

Το βασίλειο των ζώων

Από τις απαρχές του ανθρώπινου πολιτισμού τα ζώα κατείχαν σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων. Παρείχαν τροφή καθώς και πρώτη ύλη για τα είδη ένδυσης, χρησίμευαν στην εργασία, στις μεταφορές, στο κυνήγι, στη μάχη, στους αθλητικούς αγώνες, ήταν φύλακες και σύντροφοι, γίνονταν θυσιαστήρια θύματα προς τιμή των θεών, προσφέρονταν ως ερωτικά δώρα, αποτελούσαν μέσο ψυχαγωγίας, αντιμετώπιζονταν ως επικίνδυνοι θηρευτές και εισβολείς από την άγρια φύση ή ενοχλητικά παράσιτα μέσα στις πόλεις.

**Οπισθότυπος ασημένιου νομίσματος Κορίνθου:
φτερωτός Πήγασος**

Τέλη 4ου αι. π.Χ., Ελέα

Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος: Οικονομική οργάνωση

Η σχέση, ωστόσο, του ανθρώπου με τα άλλα ζώα και τη φύση εν γένει στην αρχαιότητα, δεν αντανακλά καθόλου μια ανθρωποκεντρική θεώρηση του κόσμου, σε αντίθεση με τις σύγχρονες κοινωνίες. Και αν εξαιρέσουμε τον Αριστοτέλη, για τον οποίο τα ζώα πλάστηκαν με σκοπό να εξυπηρετούν τον άνθρωπο, εκτενείς πραγματείες άλλων φιλοσόφων και ιστορικών αναδεικνύουν τα ζώα σε ισότιμες οντότητες, προικισμένες με νοημοσύνη και σοφία, υπόδειγμα ζωής σύμφωνα με τη φύση.

Άνθρωποι, θεοί και ζώα παρουσιάζουν μια άρρηκτη σχέση στον χώρο του μύθου και της θρησκείας, κυρίως μέσω των ζωϊκών μεταμορφώσεων θνητών και αθανάτων ή φανταστικών υβριδικών μορφών που γεννά η ανθρώπινη φαντασία, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη βαθιά ανάγκη κατανόησης και ερμηνείας της ίδιας της ανθρώπινης ύπαρξης και του φυσικού κόσμου.

Παρόλο που η λατρεία ζώων είναι άγνωστη στην αρχαία Ελλάδα, ο άνθρωπος έβλεπε τα φυσικά φαινόμενα σαν μυστηριακές φανερώσεις, προσδίδοντας έναν ιερό χαρακτήρα σε όλη την πλάση. Τα ζώα κατέχουν περίοπτη θέση στον ανθρωπομορφικό κόσμο των θεών και συχνά παρουσιάζονται να έχουν υπερφυσικές ιδιότητες. Εμφανίζονται ως σύντροφοι ή προστατευόμενοι των θεών, τροφοί ή απόγονοί τους, αλλά και ως προσωποποιήσεις τους.

Πήλινη σίμη με υδρορροή σε σχήμα λεοντοκεφαλής

Ελληνιστικοί χρόνοι, Γίτανα

Ως έμψυχες εκδηλώσεις της φύσης, την οποία ο άνθρωπος αντιμετώπιζε με δέος, περιέργεια και θαυμασμό, τα ζώα αποτέλεσαν πεδίο συστηματικής μελέτης σε επίπεδο ανατομίας και συμπεριφοράς. Από την άλλη, η ποικιλία των χαρακτηριστικών των ζώων, όπως η δύναμη, η αγριότητα, η σωματική αρμονία, η χάρη, προσέλκυσε το βλέμμα του αρχαίου καλλιτέχνη προσφέροντας ανεξάντλητη πηγή έμπνευσης. Απεικονίσεις ζώων εμφανίζονται σε όλες τις μορφές της τέχνης, όπως αρχιτεκτονική, γλυπτική, ειδωλοπλαστική, αγγειογραφία, μικροτεχνία κ.α. και αποδίδονται με κάθε δυνατό καλλιτεχνικό μέσο, ακολουθώντας τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά και τις καλλιτεχνικές συμβάσεις της εκάστοτε εποχής.

Πήλινο σφράγισμα με μορφή γύπα και την επιγραφή του εθνικού ΜΟΛΟΣΣΩΝ

Ελληνιστικοί χρόνοι, Γίτανα

Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος: Οικονομική οργάνωση

σκύλος

Το πρώτο ζώο που εξημερώθηκε από τον άνθρωπο και αποτέλεσε από την απώτατη αρχαιότητα σύμβολο αφοσίωσης. Από τον ομηρικό *Άργο*, τον πιστό σύντροφο του Οδυσσέα, έως τον *Περίτα*, τον αγαπημένο σκύλο του Μ. Αλέξανδρου προς τιμή του οποίου ίδρυσε ομώνυμη πόλη στην Ινδία, πλείστες είναι οι αναφορές στον μύθο και την ιστορία για την αμοιβαία σχέση αγάπης που αναπτύχθηκε ανάμεσα στον άνθρωπο και τον σκύλο.

Πολυδιάστατη είναι η παρουσία του σκύλου στην αρχαία ελληνική μυθολογία και θρησκεία, καθώς συνδέεται με πολλές διαφορετικές θεότητες και ήρωες (*Άρτεμη*, *Απόλλωνας*, *Ασκληπιός*, *Ερμής*, *Άρης*, *Ήρα*, *Δίας*, *Εκάτη*, *Ήφαιστος*, *Αταλάντη*, *Ακταίωνας* κ.α.), ενώ παρουσιάζεται και ως μίξογενές ον, όπως ο φοβερός τρικέφαλος *Κέρβερους* που φύλαγε τις πύλες του *Άδη*.

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη μορφή κυνηγετικού σκύλου

Ρωμαϊκοί χρόνοι, Νεκροταφείο Μαζαρακιάς
Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Ο σκύλος ήταν παρών σε κάθε πτυχή της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, καλύπτοντας πρακτικές και συναισθηματικές ανάγκες. Συνοδός στο κυνήγι (*θηρευτικός*), φρουρός στα κοπάδια (*ποιμενικός*), φύλακας (*πυλωρός*) σε σπίτια και σε ιερά, βοηθός και αγγελιοφόρος στο πεδίο της μάχης, αλλά και ζώο συντροφιάς για άτομα κάθε ηλικίας και φύλου, που ακολουθούσε τον κάτοχό του στον περίπατο, στο σχολείο, στην παλαιστρα, στο παιχνίδι, στα συμπόσια.

Περισσότερη φροντίδα επιδείκνυαν κατά την αρχαιότητα στη σωστή ανατροφή και την καλή υγεία των σκύλων τους, ενώ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που τους απέδιδαν, μετά θάνατον, ταφικές τιμές ανάλογες με εκείνες σε προσφιλή πρόσωπα.

Χρυσή αλυσίδα με κεφαλές κυνηγετικών σκύλων

Ελληνιστικοί χρόνοι, Ταφικό Μνημείο Ριζιανής
Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Στην αρχαία γραμματεία εξυμνούνται οι αρετές και η ευφυΐα του ζώου, ενώ καταγράφονται 65 διαφορετικές φυλές, με βάση τη γεωγραφική τους καταγωγή, κάθε μία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Στην περιοχή της Ηπείρου αναφέρονται οι *ξακουστοί μολοσσοί* (*Μολοττικοί κύνες*, *Μολοττίδες*), ιδανικοί για τη φύλαξη των κοπαδιών και οι *χαονίδες κύνες*. Σύμφωνα με τη μυθολογία ήταν απόγονοι του σκύλου που έφτιαξε ο *Ήφαιστος* για τον *Δία*.

άλογο

Ο θαυμασμός και η αγάπη του ανθρώπου για το ακαταπόνητο και περήφανο αυτό ζώο με την αρμονική σωματική διάπλαση, τη δύναμη, την ταχύτητα και την εξαιρετική ευφυΐα, αντικατοπτρίζεται στη συχνότητα με την οποία απεικονίζεται στην τέχνη, αλλά και στη σημαντική θέση που κατέχει στον χώρο του μύθου και της θρησκείας.

Ταυτίστηκε, ως ζώο-σύμβολο, με θεούς όπως ο Ποσειδώνας και η Αθηνά, άλλοτε τελούσε στη υπηρεσία τους, όπως τα άλογα που έσερναν το άρμα του Ήλιου και της Σελήνης ή ο θεϊκής καταγωγής φτερωτός Πήγασος, ενώ θεϊκά, με ξεχωριστές ιδιότητες, άλογα συνδέθηκαν και με ομηρικούς ήρωες. Συχνά στην ομηρική παράδοση αποδίδονται στα άλογα αυτά ανθρώπινα χαρακτηριστικά: μιλούν με ανθρώπινη λαλιά, προσιθάνονται επερχόμενες συμφορές και θρηνούν για τον θάνατο του αφεντικού τους. Η άρρηκτη σχέση του αλόγου με τον άνθρωπο φανερώνεται με τον πιο εύγλωττο τρόπο στην υβριδική μορφή των μυθικών Κενταύρων όπου συνενώνονται τα δύο όντα.

Πήλινο ρυτό (τελετουργικό σκεύος) με μορφή αλόγου

1ος αι. π.Χ., Ταφικό Μνημείο Φράγμα Καλαριά
Αίθουσα 1 - Οικισμοί ιστορικών χρόνων: Γίτανα

Ιππευόμενο ή ζώο έλξης για άρματα και άμαξες, το άλογο χρησιμοποιε στις μεταφορές, στον πόλεμο, στο κυνήγι, στα ιππικά αγωνίσματα. Η κατοχή αλόγων ήταν προνόμιο της αριστοκρατίας λόγω του μεγάλου κόστους συντήρησης. Κατά συνέπεια το άλογο ήταν, κατεξοχήν, σύμβολο γοήτρου, πλούτου και κοινωνικής θέσης.

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη παράσταση ζεύγους αλόγων σε καλπασμό και έφιππης ανδρικής μορφής

Ρωμαϊκοί χρόνοι, Νεκροταφείο Μαζαρακιάς
Αίθουσα 1 - Ιστορική αναδρομή

Την εκτενέστερη πραγματεία για τη φροντίδα και τη σωστή εκπαίδευση των αλόγων γράφει ο Ξενοφώντας (*Περί Ιππικής*), ενώ ο Ιπποκράτης κάνει την πρώτη αναφορά στις θεραπευτικές ιδιότητες της ιππασίας. Καταγράφονται οκτώ διαφορετικές φυλές που εκτρέφονταν στην αρχαία

Ελλάδα, μεταξύ αυτών και η φυλή της Πίνδου, η πλέον αντιπροσωπευτική του ορεινού τύπου ίππου.

Κεφαλή πήλινου ειδωλίου αλόγου

Ελληνιστικοί χρόνοι, Δυμόκαστρο
Αίθουσα 3 - Ιδιωτικός βίος:
Στο εργαστήριο του κεραμέα

Λιοντάρι

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, τον οποίο ακολουθεί και ο Αριστοτέλης, το μόνο μέρος στην Ευρώπη που υπήρχαν λιοντάρια κατά τον 5ο αι. π.Χ., ήταν στη βόρεια Ελλάδα. Αναφέρεται, μάλιστα, ότι το 480 π.Χ. λιοντάρια επιτέθηκαν στις καμήλες του στρατού του Ξέρξη.

Σταδιακά, από τον 4ο αι. π.Χ., συνέπεια της υπερθήρευσης και εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων λόγω της αύξησης του πληθυσμού, παρατηρείται μείωση του αριθμού των λιονταριών, μέχρι την πλήρη εξαφάνισή τους από την περιοχή της Μακεδονίας στα τέλη του 1ου αι. μ.Χ., όπως αναφέρει ο Δίων ο Χρυσόστομος.

Πέρα από το οργανωμένο κυνήγι λιονταριού, το οποίο ήταν μία ξεχωριστή ενασχόληση για τους ευγενείς νέους στο Βασίλειο της Μακεδονίας, τα λιοντάρια θηρεύονταν από τους χωρικούς, καθώς αποτελούσαν απειλή για τα κοπάδια, ενώ η εκτεταμένη χρήση τους σε αιματηρά θεάματα στις ρωμαϊκές αρένες έπληξε και τους πληθυσμούς του είδους στην Ασία και τη Β. Αφρική.

Μαρμάρινη σαρκοφάγος

Ρωμαϊκοί χρόνοι, Λαδοχώρι
Αύλειος χώρος μουσείου

Σύμβολο δύναμης, αγριότητας, θάρρους και υπεροχής, το λιοντάρι αποτελεί ιδιαίτερα συχνό και αγαπητό θέμα στην τέχνη. Ενσαρκώνοντας όσο κανένα άλλο ζώο την πολεμική ανδρεία, το λιοντάρι εμφανίζεται συνεχώς, ως παρομοίωση των γενναίων ομηρικών ηρώων, στις περιγραφές της Ιλιάδας, ενώ η όψη του, που συχνά διακοσμεί ως επίσημα τις ασπίδες των πολεμιστών, τρομάζει τον εχθρό στη μάχη. Υιοθετείται ως έμβλημα βασιλικής εξουσίας ή λειτουργεί αποτροπαϊκά με την παρουσία του στην αρχιτεκτονική και ταφική γλυπτική.

Πήλινο ρυτό (τελετουργικό σκεύος) με μορφή καθιστού λέοντα

1ος αι. π.Χ., Ταφικό Μνημείο Φράγμα
Καλαμά
Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Στη θρησκεία συνδέθηκε με τη, φρυγικής καταγωγής, Μητέρα των Θεών και θεά της φύσης Κυβέλη, αλλά και με την κυνηγέτιδα Άρτεμη, την κυρά των αγριμιών. Πέρα από τον γνωστό άθλο του Ηρακλή με το λιοντάρι της Νεμέας, η παρουσία του στον χώρο του μύθου είναι περιορισμένη. Σχετίζεται, ωστόσο, με μυθολογικά τέρατα όπως η Σφιγγα και η Χίμαιρα που είχαν εν μέρει σώμα λιονταριού.

Χρυσά σκουλαρίκια με λεοντοκεφαλές

Ελληνιστικοί χρόνοι, Ταφικό Μνημείο Ρίζιανης
Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

φίδι

Από την κρητομυκηναϊκή παράδοση μέχρι τους λαϊκούς μύθους και δοξασίες, το φίδι ενσωματώνει αρχετυπικές δυνάμεις της φύσης και συνδυάζει όσο κανένα άλλο ζώο ιδιότητες που συνδέονται με τη ζωή και τον θάνατο. Ζώο που προκαλεί φόβο, τρομακτικό στην όψη και με τη δύναμη να σκοτώνει, αλλά και *αγαθός δαίμων*, φύλακας του σπιτιού και της ιδιωτικής περιουσίας (*οικουρός όφις*), χρήσιμο για την καταπολέμηση των τροκτικών που απειλούσαν τις σοδειές.

Συνδέεται με τους μυθικούς βασιλείς της αθηναϊκής ακροπόλεως -τον Κέκροπα που ήταν μισός άνθρωπος μισός φίδι και τον Εριχθόνιο-Ερεχθέα- και την προστάτιδα της πόλης θεά Αθηνά, γίνεται σύμβολο χθόνιων θεών όπως ο ψυχοπομπός Ερμής, ενώ συμβολίζει και τους ίδιους τους νεκρούς, οι οποίοι παρουσιάζονται με τη μορφή φιδιών.

Το ζώο αυτό βρίσκεται πίσω από τη γένεση και την άσκηση της αρχαίας μαντικής. Η θέση που ο Απόλλωνας ίδρυσε το ιερό μαντείο του στους Δελφούς κατοικούταν από τον Πύθωνα, το φοβερό φίδι που έδινε χρησμούς, το οποίο εκείνος σκότωσε.

Φιδόσχημο χρυσό δακτυλίδι
Ελληνιστικοί χρόνοι, Ταφικό Μνημείο Ρίζιανης
Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Ξακουστοί μάντεις, όπως ο Ίαμος και ο Μελάμποδας, απέκτησαν τις ικανότητές τους μετά από επεισόδια συνάντησης με φίδια, ενώ ο Κάλχας προφήτευσε την έκβαση του Τρωϊκού Πολέμου παρατηρώντας τις ενέργειες ενός φιδιού στο δένδρο.

Φιδόσχημο βραχιόλι από κράμα μετάλλου
Ελληνιστικοί χρόνοι, Ταφικό Μνημείο Φράγμα Καλαριά
Αίθουσα 3 - Ιδιωτικός βίος:
Καλλωπισμός και ένδυση

Το φίδι σχετίζεται με την ίαση και την ανάσταση, όπως δηλώνουν οι δύο παραλλαγές του μύθου του Γλαύκου, γιου του Μίνωα και της Πασιφάης, σύμφωνα με τις οποίες ο νέος αναστήθηκε χάρη στη θεραπευτική ιδιότητα του δηλητηριού του φιδιού ή με τη χρήση ενός φυτού που το φίδι υπέδειξε. Θα γίνει σύμβολο του θεού θεραπευτή Ασκληπιού, ο οποίος συχνά εμφανίζεται με τη μορφή του φιδιού, αλλά και ζώο που κατοικούσε στο ιερό του.

Το φίδι ως προσωποποίηση της αρχέγονης φύσης απηχεί ο μύθος του μάντη Τειρεσία, του μοναδικού θνητού ανδρός που είχε την εμπειρία να βιώσει και τη θηλυκή πλευρά της ζωής, όταν, μετά από το δάγκωμα ενός φιδιού, μεταμορφώθηκε σε γυναίκα. Σημαντική είναι η παρουσία των φιδιών και στα *Θεσμοφόρια*, τη γιορτή των γυναικών προς τιμή της θεάς Δήμητρας, που σχετιζόνταν με τον έρωτα, τη γονιμότητα και τον θάνατο.

κατσίκια

Εκτός από οικόσιτο ζώο παραγωγής, πολύτιμο στον άνθρωπο για το κρέας, το γάλα, το μαλλί, το δέρμα και τα κέρατα, η κατσίκια (αρχ. *αιγα*) εμφανίζεται στην αρχαία και ρωμαϊκή εικονογραφία και ως αγαπητό κατοικίδιο ζώο συντροφιάς σε παιδιά και γυναίκες.

**Οπισθότυπος κάλκινου νομίσματος Φιλίππου Ε':
ζεύγος αιγάγων**

186 - 183/2 π.Χ., Ελέα

Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος: Οικονομική οργάνωση

Το ζώο αυτό περιβάλλεται με ιερότητα, καθώς αποτέλεσε την τροφό του μικρού Δία στη σπηλιά της Ίδης. Το κέρατο της μυθικής αιγας ο Δίας θα το δωρίσει στη νύμφη

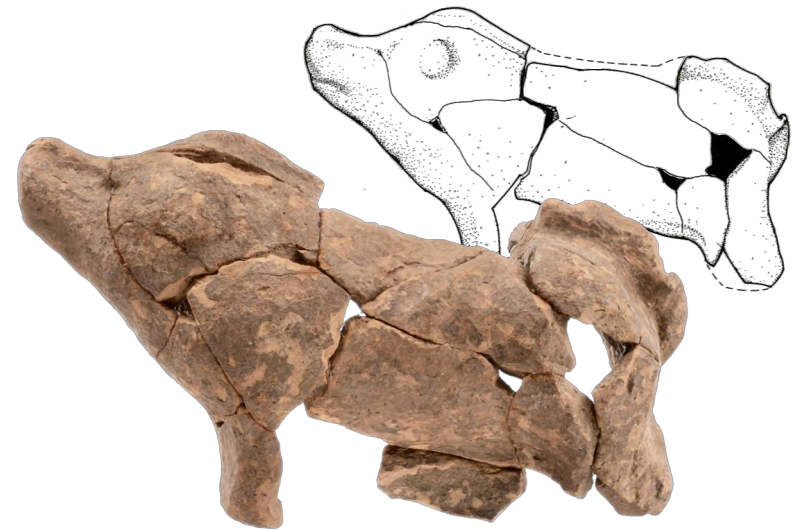
Αμάλθεια που τον συντρόφευε και θα το προικίσει με ξεχωριστές ιδιότητες («*Κέρας Αμάλθειας*»), ενώ με το δέρμα της θα φτιάξει έναν θώρακα, την παντοδύναμη *αιγίδα* του, που τον έκανε άτρωτο στη μάχη με τους Τιτάνες. Ξακουστή είναι και η *αιγίδα* της Αθηνάς, την οποία έφτιαξε η ίδια από το δέρμα μιας τερατόμορφης αιγας-Γοργούς.

Στον μύθο της Ιφιγένειας η Άρτεμη απαιτεί τη θυσία παρθένου που την τελευταία στιγμή αντικαθίσταται από μία αίγα. Γι' αυτό και η θυσία αιγών θα αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία στις τελετουργίες στα ιερά της θεάς. Φημισμένος, ως ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου, ήταν ο μεγάλος βωμός της στη Δήλο, κατασκευασμένος εξολοκλήρου από κέρατα αιγών.

χοίρος

Ήδη από την αρχαιότητα οι άνθρωποι πίστευαν ότι το ζώο αυτό έφερνε τύχη και συνήθιζαν να χαρίζουν στα νεογέννητα παιδιά μια κουδουνίστρα ή έναν κουμπαρά σε σχήμα γουρουνιού.

Μέσω του επεισοδίου της αρπαγής της Περσεφόνης ο χοίρος συνδέεται με τη γονιμότητα και τον Κάτω Κόσμο και γίνεται αγαπητό θύμα της θεάς Δήμητρας: η Κόρη παρασύρθηκε από τον Άδη σε ένα χάσμα στο σημείο όπου βρισκόταν ο χοιροβοσκός Ευβουλέας και μαζί της εξαφανίστηκε ένα μέρος από το κοπάδι. Κεντρικό στοιχείο στα τελούμενα κατά τη διάρκεια της γιορτής των Θεσμοφορίων και των Ελευσινίων Μυστηρίων θα αποτελέσει η θυσία μικρών χοίρων τους οποίους έριχναν σε υπόγεια ρήγματα, ένα είδος αναπαράστασης του παραπάνω μύθου.

Πήλινη ειδώλιο - κουδουνίστρα σε σχήμα χοίρου
Ελληνιστικοί χρόνοι, Ταφικό Μνημείο Φράγμα Καλαριά

Αίθουσα 3 - Ιδιωτικός βίος:
Παιχνίδια για μικρούς και μεγάλους

κριαρί ---

Στις θρησκευτικές τελετουργίες της αρχαιότητας το κριαρί αποσκοπούσε στον εξαγνισμό και οι θυσίες του ζώου συχνά περιλάμβαναν ένδυση των συμμετεχόντων με δέρμα κριαριού. Ο Ερμής, προστάτης των ποιμένων, απάλλαξε την Τανάγρα από έναν θανατηφόρο λοιμό περιφερόμενος στην πόλη έχοντας στους ώμους ένα κριαρί. Την απεικόνιση του θεού με ένα νεαρό αρνί στους ώμους ή την αγκαλιά («Ερμής Κριοφόρος») θα ακολουθήσει αργότερα και η χριστιανική εικονογραφία στη μορφή του Χριστού ως «Καλού Ποιμένα».

Εξορκισμός των νεκρών μέσω της θυσίας του ζώου αναφέρεται στο σχετικό επεισόδιο του ομηρικού έπους όπου ο Οδυσσεάς, κατεβαίνοντας στον Άδη, θυσιάζει ένα κριαρί και ένα μαύρο πρόβατο για να συγκεντρωθούν οι ψυχές των θανόντων και να αποκτήσουν για λίγο συνείδηση.

Στον μύθο, η σωτήρια επέμβαση του φτερωτού κριαριού με τη χρυσή προβιά θα αποτρέψει τη θυσία του Φρίξου μεταφέροντάς τον στην Κολχίδα και θα αποτελέσει την απαρχή της Αργοναυτικής εκστρατείας προς αναζήτηση του χρυσόμαλλου δέρατος.

Χρυσά σκουλαρίκια με κεφαλές κριαριών

Ελληνιστικοί χρόνοι, Τύμβος Παραποτάμιου

Αίθουσα 3 - Ιδιωτικός βίος:

Καλλωπισμός και ένδυση

ταύρος/αγελάδα ---

**Εμπροσθότυπος ασημένιας δραχμής Απολλωνίας:
αγελάδα που θηλάζει το μοσχαράκι της**

170-150 π.Χ., Ελέα

Πήλινο σφράγισμα με παράσταση ταύρου

Ελληνιστικοί χρόνοι, Γίτανα

Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος:

Οικονομική οργάνωση

Ο ταύρος, σύμβολο δύναμης και γονιμοποιούς ενέργειας, παρουσιάζεται, όπως και το θηλυκό ταίρι του, με μεγάλη συχνότητα σε θεϊκές μεταμορφώσεις που σχετίζονται με ερωτικές αποπλανήσεις και συνευρέσεις. Ο Δίας μεταμορφωμένος σε ταύρο απήγαγε την Ευρώπη και απέκτησε μαζί της τον Μίνωα, ενώ μεταμόρφωσε σε αγελάδα μία άλλη ερωμένη του, την Ιώ, για να την προφυλάξει από τη ζήλια της Ήρας.

Πέρα από το θεϊκό ζεύγος Δία-Ήρας, ο ταύρος συνδέθηκε με τον Διόνυσο, που συχνά απεικονίζεται με κέρατα ταύρου, αλλά και με τον Ποσειδώνα («Ταύρεος»). Ο Ποσειδώνας έστειλε στον Μίνωα έναν λευκό ταύρο με τον οποίο η Πασιφάη ζευγάρωσε κρυμμένη σε ένα ομοίωμα αγελάδας, έχοντας χάσει τα λογικά της εξαιτίας της θεϊκής οργής, και απέκτησε τον Μινώταυρο.

Ο ταύρος κατέχει σημαντικό ρόλο στις θρησκευτικές τελετουργίες ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Στη μινωική Κρήτη, όπου υπάρχουν ενδείξεις για λατρεία του ζώου αυτού, τελούνταν τα *ταυροκαθάψια*, ακροβατικά άλματα πάνω από τα κέρατα ταύρου που εκτελούνταν από γυναίκες και άνδρες. Καθόλη τη διάρκεια της αρχαιότητας ο ταύρος ήταν το πιο επίλεκτο ζώο για θυσία.

πτηνά

Πέραν της προφανούς χρησιμότητας των πτηνών για το κρέας και τα αυγά τους, ορισμένα είδη εξημερώνονταν και εκπαιδεύονταν για ειδικούς σκοπούς, όπως περιστέρια για να στέλνουν μηνύματα ή γεράκια για το κυνήγι (ιερακοθηρία). Σε αντίθεση με τη σημερινή εποχή, πολλά είδη, όπως πάπιες, χήνες, πετεινοί, κύκνοι, γερανοί, ερωδιοί, ορτύκια, πέρδικες, περιστέρια, αηδόνια, ήταν αγαπημένα κατοικίδια παιδιών και γυναικών και εμφανίζονται συχνά σε σκηνές καθημερινής ζωής στην αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή εικονογραφία.

Πήλινο ειδώλιο περιστεριού

Ελληνιστική περίοδος, Ντόλιανη

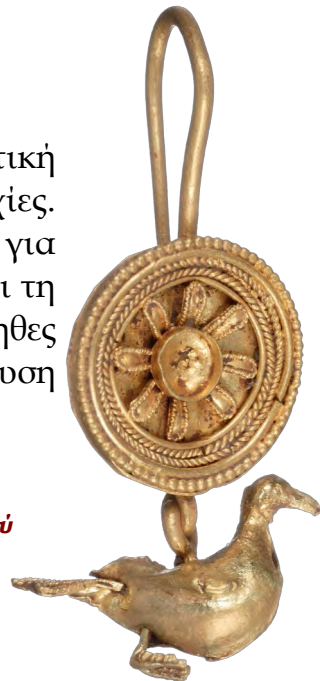
Αίθουσα 1 - Οικισμοί ιστορικών χρόνων: Ντόλιανη

Για του άρρενες νέους διασκεδαστική ενασχόληση ήταν οι κοκορομαχίες. Άλλωστε ο πετεινός, που διακρίνεται για την ετοιμότητα, την αγωνιστικότητα και τη σεξουαλική ορμή, ήταν το σύνηθες δώρο που προσέφεραν για την προσέλκυση του ερωτικού συντρόφου.

Χρυσό σκουλαρίκι που απολήγει σε μορφή πτηνού

2ος αι. π.Χ., Ταφικό Μνημείο Ρίζιανης

Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Οπισθότυπος ασημένιου νομίσματος του Κοινού των Ηπειρωτών: αετός πάνω σε κεραυνό

234 - 168 π.Χ., Ελέα

Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος: Οικονομική οργάνωση

Τα πουλιά θεωρούνταν, επίσης, φορείς μαντικών μηνυμάτων. Το πέταγμα και οι κρωγμοί τους, το σημείο από το οποίο έρχονταν κλπ., αποτελούσαν αίσια ή δυσσίωνα σημάδια, τα οποία εξετάζονταν και ερμηνεύονταν από τους *οιωνοσκόπους*.

Κεντρικό στοιχείο στον μύθο της ίδρυσης του μαντείου της Δωδώνης αποτελεί ένα μαύρο περιστέρι: ξεκίνησε από την Αίγυπτο και αφού στάθηκε επάνω στη βελανιδιά υπέδειξε, μιλώντας με ανθρώπινη φωνή, το σημείο όπου έπρεπε να ιδρυθεί το μαντείο του Διός.

Θαλάσσιος κόσμος

Τα ψάρια και τα υπόλοιπα θαλασσινά (μαλάκια, οστρακοειδή) κατείχαν πρωτεύουσα θέση στη διατροφή των αρχαίων Ελλήνων και των Ρωμαίων. Πολλά είδη, όπως οι σαρδέλες, οι μαρίδες, ο γαύρος, ήταν προσιτά σε κοινωνικές ομάδες με περιορισμένα οικονομικά μέσα, ενώ άλλα αλιεύματα, όπως ο τόννος, η τσιπούρα, το σαλάχι, ικανοποιούσαν τις γαστρονομικές προτιμήσεις των ανώτερων τάξεων.

Τον μυστηριώδη κόσμο της θάλασσας αφέντευαν ο Ποσειδώνας, που είχε ως σύμβολα το δελφίνι και τον τόννο, άλλες θεότητες (Νηρέας, Νηριίδες), υβριδικά όντα (Τρίτωνες, ιχθυοκένταυρος), σαρκοβόρα κήτη.

Αν και δεν ήταν ιδιαίτερα συχνές στην αρχαιότητα, αναφέρονται θυσίες ψαριών για τον Ποσειδώνα, την Εκάτη και -στη γιορτή των Δαιδάλων στη Βοιωτία- προς τιμή του Δία και της Ήρας. Πρώτη θέση κατείχαν ο τόννος και το χέλι, επειδή είναι ψάρια που αιμοραγούν, καθώς το αίμα στις θυσίες ήταν μέρος της προσφοράς προς τους θεούς.

Όστρακο εφωλωμένου πινακίου με εγχάρκτη μορφή ιχθύος

Υστερη Βυζαντινή περίοδος, Λαδοχώρι
Αίθουσα 1 - Οικισμοί ιστορικών χρόνων

Τα ψάρια κατέχουν σημαντικό ρόλο και στον χώρο της μαντείας. Όποιος αναζητούσε απαντήσεις στα ερωτήματά του πήγαινε στον ιχθυομάντη με ένα ψάρι που είχε αλιεύσει ο ίδιος και εκείνος διάβαζε τα σπλάχνα του.

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη διακόσμηση ζεύγους μαλακίων

1ος αι. μ.Χ., Νεκροταφείο Μαζαρακιάς
Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Από τα ζώα της θάλασσας εκείνο που έχει ιδιαίτερους συμβολισμούς και εξέχουσα θέση στη μυθολογία είναι το δελφίνι. Συνδέεται με τους θεούς Ποσειδώνα, Απόλλωνα και Διόνυσο, ενώ εμφανίζεται στην εικονογραφία ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Οι αρχαίοι συγγραφείς εξαιρούν την ευφυΐα του, την ιδιαίτερη έλξη του για τη μουσική καθώς και την αγάπη του για τον άνθρωπο και αναφέρουν ιστορίες και μυθολογικά επεισόδια σωτηρίας ανθρώπων από δελφίνια.

Όπως η θάλασσα θεωρούταν ένας τόπος που σημειοθετούσε τον θάνατο, το δελφίνι συμβόλιζε κατά κάποιον τρόπο την ασφαλή μετάβαση από τον κόσμο των ζώντων στον κόσμο των νεκρών.

Χάλκινο ολόγλυφο δελφίνι, εξάρτημα επίπλου

Ελληνιστικοί χρόνοι, Γίτανα
Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος:
Τα δημόσια κτίρια

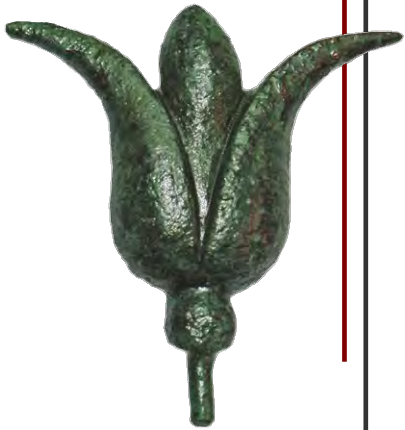

***Ο φυσικός κόσμος στα εκθέματα του
Αρχαιολογικού Μουσείου Ηγουμενίτσας***

Ο θαυμαστός κόσμος των φυτών

**Θραύσμα υάλινου αγγείου με
φυτική διακόσμηση**
Ελληνιστικοί χρόνοι, Γίτανα

Η ελληνική φύση και ο φυτικός κόσμος έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην αρχαία εποχή. Η δυναμική επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος είναι έκδηλη και πολυποικίλη τόσο στη σφαίρα της λατρευτικής πρακτικής των εθίμων και των δοξασιών όσο και στις κοινωνικοοικονομικές πραγματικότητες της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των αρχαίων Ελλήνων. Οι βασικές αρχές της σύγχρονης βοτανικής θεμελιώθηκαν από τον Θεόφραστο στο έργο του «Περί Φυτών Ιστορία», ενώ στο πεντάτομο έργο του Διοσκουρίδη «Περί Ύλης Ιατρικής» περιλαμβάνονται 506 περιγραφές φυτών και συνταγές φαρμάκων.

Παρά τη συνεχόμενη καταστρεπτική επίδραση της ανθρώπινης επέμβασης στο φυσικό περιβάλλον, από τα ομηρικά ακόμη χρόνια, πάνω από 6.000 φυτά υπάρχουν σήμερα στην Ελλάδα καθιστώντας την ένα από τα μέρη της Ευρώπης με την πλουσιότερη χλωρίδα.

Η ζωοδότρα ενέργεια της φύσης αποτελούσε μέρος μυστηρίων και τελετών και εκφράστηκε με την κατανάλωση φυτών και καρπών ή με τη χρήση τους ως τελετουργικών αντικειμένων. Στα Ελευσίνια Μυστήρια έπιναν τον «κυκεώνα», μείγμα βρασμένου κριθαριού και νερού που το αρωμάτιζαν με φλισκούνη, μέντα ή θυμάρι. Στα Θεσμοφόρια, γιορτή προς τιμή της θεάς Δήμητρας για την αναγέννηση της γης και τη γονιμότητα, οι γυναίκες μαστιγώνονταν με πράσινα κλαδιά, έτρωγαν φρούτα και σπόρους ροδιού, ενώ στα Πυανέψια, γιορτή για τα σπαρτά, προσέφεραν στη θεά ένα κλαδί ελιάς, την «ειρεσιώνη», τυλιγμένο με μαλλί και φορτωμένο με τους πρώτους καρπούς της γης.

Πήλινα ομοιώματα καρπών
Ελληνιστικοί χρόνοι, Ρίζιανη

**Πήλιος σκύφος με ανάγλυφη
φυτική διακόσμηση**
Ελληνιστικοί χρόνοι, Ντόλιανη

Μεγάλη σημασία είχαν τα δέντρα για την υποδήλωση του ιερού χώρου, κάτι που προέρχεται από την κρητομυκηναϊκή παράδοση. Τα περισσότερα ιερά είχαν το καθένα το δικό του χαρακτηριστικό δέντρο. Στην Ακρόπολη των Αθηνών η ελιά ξαναβλάστησε μετά την πυρπόληση από τους Πέρσες το 480 π.Χ., αποτελώντας για τους Αθηναίους σημαντική απόδειξη της ζωτικής δύναμης της Αθήνας. Στη Δήλο έδειχναν τον φοίνικα, όπου στηρίχθηκε η Λητώ για να γεννήσει τους δίδυμους θεούς Άρτεμη και Απόλλωνα, ενώ εξαιρετικά παλιά και ιερή ήταν η δρυς (φηγός) της Δωδώνης.

Πήλινη πυξίδα με διακόσμηση άνθους
Ελληνιστικοί χρόνοι, Ρίζιανη

Με βάση ιστορικές πηγές, αλλά και σύγχρονες παλυνολογικές αναλύσεις, αποδεικνύεται ότι η βλάστηση της αρχαίας Ηλείου δε διέφερε σημαντικά από τη σημερινή. Χλωριδικά ανήκει στη λοφώδη και υποορεινή ευμεσογειακή ζώνη βλάστησης, με χαρακτηριστικά είδη τη βελανιδιά, τη δάφνη, τη μυρτιά. Η ύπαρξη των παραπάνω φυτών στην περιοχή της Ηλείου κατά την αρχαιότητα συνδέθηκε από τους κατοίκους της με τους επικρατέστερους θεούς. Αυτά τα φυτά χρησιμοποιήθηκαν σε νομίσματα, είδη καθημερινής χρήσης, κοσμήματα, δείχνοντας έτσι ότι υπάρχει μεταξύ του φυτικού κόσμου και του ανθρώπινου ένας σύνδεσμος τόσο παλιός όσο και η ανθρωπότητα.

Οι ζωτικές δυνάμεις που χαρακτηρίζουν τα φυτά στον αιώνιο κύκλο της αναγέννησης των λουλουδιών, των φύλλων και των καρπών τους, αποτυπώνονται στην αρχαία τέχνη. Το φυτικό κόσμημα ως διακοσμητικό μοτίβο γίνεται ο καθατός τρόπος έκφρασης μορφής και κίνησης. Στα μινωικά και μυκηναϊκά χρόνια οι φυτικές διακοσμήσεις αποδίδονται με σχετικό ρεαλισμό, ενώ αργότερα υιοθετούνται περισσότερο στυλιζαρισμένες φόρμες με σχηματοποιημένη απόδοση των φυτικών προτύπων.

Στην κεραμική οι φυτικές διακοσμήσεις περιλαμβάνουν κυρίως περικοκλάδες κισσού, κληματίδες, φύλλα φοίνικα και άνθη λωτού, που συχνά προσαρμόζονται στη φόρμα του αγγείου.

Αρχιτεκτονικά μέλη με φυτική διακόσμηση
Ελληνιστικοί χρόνοι, Γίτανα

Θραύσματα υάλινου και πήλινου αγγείου με φυτική διακόσμηση
Ελληνιστικοί χρόνοι, Ντόλιανη

Στην αρχιτεκτονική επιδιώκεται η κλασική γραμμή και η εναρμόνιση με το περιβάλλον. Η διακόσμηση αρχιτεκτονικών μελών με φυτικά στοιχεία όπως έλικες, πέταλα, φύλλα ακάνθου, επέτρεπε ένα σχέδιο ζωντανό και δυναμικό.

αμπέλι/κλήμα

**Οπισθότυπος κάλκινου νομίσματος Κέρκυρας:
βότρυς (τσαμπί σταφυλιού)**

Ελληνιστικοί χρόνοι, Δυμόκαστρο
Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος: Οικονομική οργάνωση

Το αμπέλι ήταν γνωστό ήδη από την Παλαιολιθική Εποχή. Η καλλιέργειά ξεκίνησε κατά τη Εποχή του Χαλκού, όπως διαπιστώνεται από κουκούτσια σταφυλιών που βρέθηκαν σε κατοικίες της εποχής αυτής, αλλά και από τοιχογραφίες που απεικονίζουν ανθρώπους να καλλιεργούν αμπέλια και να μαζεύουν σταφύλια. Η ανακάλυψη της ζύμωσης ήταν μάλλον τυχαία, αλλά η επίδραση που είχε η κατανάλωση κρασιού αποδόθηκε σε θεϊκή εκδήλωση και δημιούργησε τη σχέση μεταξύ κρασιού και θεών.

Οι Έλληνες και οι Φοίνικες μετέφεραν αμπέλια στην ιταλική χερσόνησο και η Σικελία έγινε κέντρο παραγωγής σταφυλιών.

Το κλήμα (*vitis vinifera*) ήταν ανακάλυψη του Διονύσου και αφιερωμένο στον ίδιο. Η ιστορία του κρασιού χάνεται στο μύθο. Τα πρώτα κλήματα τα χάρισε ο Διόνυσος σε έναν νεαρό που ονομαζόταν Άμπελος και ήταν γιος σατύρου και νύμφης, ή κατά άλλο μύθο, στον βασιλιά της Καλυδώνας Οινέα, από τον οποίο πήρε και το όνομά του ο οίνος.

Σύμφωνα με μια παράδοση που αναφέρει ο Πausanias (2.38), τις ευεργετικές επιδράσεις του κλαδέματος στην άμπελο υπέδειξε στους κατοίκους τους Ναυπλίου ένας γάιδαρος, ο οποίος «ψαλίδισε» τα κλαδιά ενός κλήματος με αποτέλεσμα την αυξημένη παραγωγή την επόμενη χρονιά. Μετά το γεγονός αυτό τιμούσαν το ζώο σκάλισαν τη μορφή του ζώου σε ένα βράχο για να τιμήσουν το ζώο. Στο Ναύπλιο οι κάτοικοι του έδειξαν έναν βράχο με σκαλισμένη παράσταση ενός γαϊδάρου, που έφαγε κλαριά από κλήμα και το έκανε την επόμενη χρονιά να αποδώσει περισσότερα σταφύλια.

Πήλινος λύχνος με διακοσμητική ζώνη αμπέλου

Ρωμαϊκή περίοδος, Μαζαρακιά
Αίθουσα 1 - Ιστορική αναδρομή

Βελανιδιά

Η βελανιδιά, με το σκληρό ξύλο της και τη μεγαλοπρεπή και επιβλητική της ανάπτυξη, αποτελούσε σύμβολο δύναμης και υπεροχής και συνδέθηκε από την αρχή με τη λατρεία του ισχυρότερου θεού του Ολύμπου, τον Δία.

Οι εκτεταμένοι δρυμώνες που κάλυπταν όλη την Ήπειρο, από την περιοχή της Δωδώνης μέχρι τα παράλια του Αμβρακικού κόλπου και του Ιονίου, ήταν ιδανικός τόπος για τη λατρεία του Δία.

**Αργυρό περιάπτο
σε σχήμα βελανιδιού**

Βυζαντινή περίοδος, Σμέρτος
Αίθουσα 3 - Ιδιωτικός βίος:
Καλλωπισμός και ένδυση

Είναι δέντρα ψηλά, αιωνόβια, που βρίσκονται είτε σε πεδινές είτε σε ορεινές περιοχές. Ο καρπός της βελανιδιάς το βελανίδι, ήταν χρήσιμο για ζωτροφές και στη βυρσοδεψία. Το ξύλο όλων των ειδών είναι βαρύ, σκληρό και δε σαπίζει εύκολα. Χρησιμοποιείται στην οικοδομική, ναυπηγική, επιπλοποιία.

Τα στεφάνια δρυός στα νομίσματα του Ηπειρωτικού κοινού περιθέουν τα σύμβολα του Δία ή στεφανώνουν τον ίδιο τον θεό, ενώ η ρεαλιστική απόδοση των λοβών των φύλλων φανερώνει τη βαθιά παρατήρηση και γνώση της φυσιολογίας τους, αλλά και τις υψηλού επιπέδου καλλιτεχνικές δεξιότητες των χαρακτών.

**Πήλιος σκύφος με ζώνη
φύλλων και καρπών βελανιδιάς**

Ελληνιστικοί χρόνοι, Ελέα
Αίθουσα 1 - Οικισμοί, ιστορικών
χρόνων.

Η οξιά ή φηγός (*Fagus*) είναι ένα γένος δέκα ειδών φυλλοβόλων δέντρων με κορμό ευθύ, λείο, ομαλό, με λεπτό φλοιό, γκριζωπό και κόμη που αφήνει το φως να περνάει. Η πιο διάσημη φηγός ήταν αυτή του μαντείου της Δωδώνης. Από το θρόισμα των φύλλων του δένδρου και από το πέταγμα των πουλιών που φώλιαζαν σε αυτό, οι μάντιες ερμήνευαν τη βούληση του Δία, ο οποίος, κατά τρόπο σπάνιο, κατοικούσε σύμφωνα με τον Ησίοδο "εν πυθμένι φηγού", στις ρίζες της ιερής βελανιδιάς.

Η χρήση των κλάδων βελανιδιάς ως θέμα στην κατασκευή μεταλλικών στεφανιών συνδέεται με το γεγονός ότι παρόλο που η βελανιδιά δεν είναι αειθαλές δέντρο, διατηρεί το φύλλωμά της, συμβολίζοντας έτσι την αιωνιότητα και την αθανασία.

**Στεφάνι με επικρυσωμένους πήλινους
καρπούς βελανιδιάς και μυρτιάς**

Ελληνιστικοί χρόνοι, Προδρόμι
Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος:
Πόλεμος και οπλισμός

**Οπισθότυπος ασημένιου νομίσματος του Κοινού των
Ηπειρωτών: κεραυνός που περιβάλλεται από στεφάνι
βελανιδιάς**

Ελληνιστικοί χρόνοι, Ελέα
Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος: Οικονομική οργάνωση

μυρτιά

Με τα καταπράσινα φύλλα της, το λεπτό άσπρο λουλούδι και την ευχάριστη μυρωδιά, η μυρτιά (*myrtus communis*) ήταν σύμβολο της ομορφιάς και της νεότητας.

Ήταν αφιερωμένη στην Πάφιο Αφροδίτη, που, όταν βγήκε από τη θάλασσα, έκρυψε την ακάλυπτη ομορφιά της πίσω από έναν θάμνο μυρτιάς. Ήταν ένας από τους πιο γνωστούς θάμνους της ζώνης των πλατύφυλλων δέντρων και τη φύτευαν συχνά κοντά στους ναούς σαν καλλωπιστικό φυτό.

Χρυσά φύλλα μυρτιάς και βελανιδιάς από ταφικό στεφάνι

Ελληνιστικοί χρόνοι, Ταφικό Μνημείο Φράγμα Καλαμά. Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Ο Διοσκουρίδης έκανε διάκριση ανάμεσα σε μια ποικιλία με τους γνωστούς μπλε καρπούς και σε μια άλλη με άσπρους, που είχαν φαρμακευτικές ιδιότητες, ενώ ο Ιπποκράτης χρησιμοποίησε το αιθέριο έλαιό της σε λιποθυμίες, πόνους των αυτιών, υστερία κλπ. Ο χυμός από τους σκούρους καρπούς χρησιμοποιούνταν ως μαύρη βαφή για τα μαλλιά.

Χρυσό στεφάνι με φύλλα μυρτιάς

Ελληνιστικοί χρόνοι, Γίτανα Αίθουσα 1 - Ιστορική αναδρομή

Ο γάμος και η μυρτιά έχουν προστάτιδα την Αφροδίτη, γι' αυτό και οι νύφες φορούσαν στεφάνια μυρτιάς. Ο Αθήναιος περιγράφει τους καλεσμένους στο δείπνο του στολισμένους με τέτοια στεφάνια, που επιπλέον εμποδίζαν τη μέθη.

Όταν βλέπουμε ένα φύλλο μυρτιάς στο φως μοιάζει να είναι τρυπημένο με βελόνες. Τις τρύπες αυτές απέδιδαν κατά την αρχαιότητα στη δυστυχισμένη Φαίδρα, τη σύζυγο του Θησέα, που από στεναχώρια για την περιφρόνηση του προγονού της Ιππόλυτου, τρύπησε τα φύλλα για να εκδικηθεί την Αφροδίτη στο ναό της, γιατί δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει την ερωτική εύνοια του Ιππόλυτου.

Η σύγχρονη βιολογία ερμηνεύει τα στίγματα που φαίνονται σαν τρύπες στα φύλλα ως αδένες γεμάτους με αιθέριο έλαιο, που δίνουν και τη μυρωδιά στο φυτό.

ελιά

Το σημαντικότερο και ένα από τα αρχαιότερα καρποφόρα δέντρα στη Μεσόγειο είναι η ελιά (*olea europaea*).

Δωρήθηκε στην πόλη της Αθήνας από τη θεά Αθηνά, στον καυγά που είχε με τον Ποσειδώνα για την κυριαρχία της Αττικής. Από τότε το κλαδί της ελιάς μαζί με την κουκουβάγια ήταν το έμβλημα της πόλης και σύμβολο της νίκης και της ειρήνης.

Ο Όμηρος γνώριζε μόνο την αγριελιά που μπολιάστηκε αργότερα με ήμερα είδη. Ελαιόδεντρα απεικονίζονται και στις τοιχογραφίες της Κνωσσού. Η καλλιεργημένη ελιά ήρθε από τη νότια Ασία, όπου οι σημιτικοί λαοί είχαν μπολιάσει το δέντρο από πολύ νωρίς.

**Λίθινη σαρκοφάγος με ανάγλυφη διακόσμηση
στεφανιού ελιάς**

Ελληνιστικοί χρόνοι, Ταφικό Μνημείο Φράγμα Καλαμά
Αίθουσα 4 - Ταφικά έθιμα

Την οικονομική της σημασία αποκτά η ελιά μετά τα ομηρικά χρόνια. Έως τότε το λάδι χρησίμευε μόνο στους ευγενείς και βρίσκεται, σαν πανάκριβο άρωμα, στα θησαυροφυλάκια των τρωικών ηρώων.

Στην Αθήνα τα ελαιόδεντρα συντελούσαν στον πλούτο της πόλης στα χρόνια του Περικλή. Με λάδι πλήρωναν το στάρι που εισήγαγαν και η αξία του ήταν τέτοια που η εξαγωγή του αποτελούσε μονοπώλιο του κράτους. Ο Σόλων μάλιστα είχε ρυθμίσει με νομοθέτημα ακόμη και τις ελάχιστες αποστάσεις που έπρεπε να φυτεύεται το ένα δέντρο από το άλλο για να εξασφαλίζεται καλή σοδειά.

Το λάδι είχε πολλές χρήσεις: το πρώτο πρεσάρισμα έδινε το φαγώσιμο λάδι, το δεύτερο το λάδι για τις αλοιφές και το τρίτο το λάδι φωτισμού.

Μυροδοχεία από πήλο και γυαλί για αρωματικά έλαια

Ελληνιστικοί & Ρωμαϊκοί χρόνοι, Γίτανα, Ελέα, Νεοχώρι
Αίθουσα 3 - Ιδιωτικός βίος:
Καλλωπισμός και ένδυση

δάφνη

Η δάφνη (*laurus nobilis*) είναι αειθαλές φυτό, πολύκλαδο, με λεία πράσινα φύλλα και χαρακτηριστικό άρωμα, αυτοφυές στην Ελλάδα. Το συναντούμε συχνά σε ασβεστολιθικά βραχώδη εδάφη και ακόμη πιο συχνά κοντά σε ποτάμια και τρεχούμενα νερά.

Οι πολυάριθμες ιδιότητες της δάφνης οδήγησαν τους αρχαίους Έλληνες να τη χρησιμοποιήσουν ως σύμβολο δόξας, τιμής, ευζωίας και αιώνιας νεότητας. Μάλιστα από αρχαίους συγγραφείς συχνά αναφέρεται ότι μια δάφνη φυτεμένη δίπλα στην πόρτα προστατεύει το σπίτι από τις ασθένειες.

Στη μυθολογία προσωποποιήθηκε με την ομώνυμη Νύμφη, την οποία ερωτεύτηκε ο Απόλλωνας. Εκείνη, έχοντας αφιερώσει τη ζωή της στην αγνότητα ως ιέρεια της Άρτεμης, απέφυγε με κάθε τρόπο την ερωτική προσέγγιση του θεού και με τη βοήθεια της μητέρας της Γαίας μεταμορφώθηκε στο φυτό δάφνη. Ο Απόλλωνας, θλιμμένος, έπλεξε στεφάνι με τα φύλλα της. Η δάφνη ονομάστηκε απολλώνια, ενώ ο Απόλλωνας λατρεύτηκε σε πολλές πόλεις ως Δαφναίος, Δαφνηφόρος και Δαφνίτης.

Στους Δελφούς η δάφνη χρησιμοποιούνταν και στη διαδικασία της χρησμοδοσίας από την Πυθία, στον ναό της οποίας καίγονταν ως θυμίαμα κριθάρι και φύλλα δάφνης στη διαρκώς αναμμένη εστία.

Η χρησιμοποίηση της δάφνης στα ηπειρωτικά νομίσματα οφείλεται είτε στη σύνδεσή της με τον Απόλλωνα, όπως στα νομίσματα της Αμβρακίας, είτε εν μέρει στο γεγονός ότι είναι ένα από τα φυτά με τους ισχυρότερους συμβολισμούς στην αρχαία ελληνική μυθολογία.

Οπισθότυπος χάλκινου νομίσματος Αμβρακίας με τα σύμβολα του Απόλλωνα, προστάτη της πόλης (οβελίσκος, στεφάνι δάφνης)

Ελληνιστική περίοδος, Ελέα
Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος: Οικονομική οργάνωση

Τα αειθαλή φύλλα της δάφνης συμβολίζουν την αιωνιότητα και την αθανασία. Έτσι το δάφνινο στεφάνι έγινε σύμβολο της αναγνωρισμένης επιτυχίας, της υψηλής απόδοσης, της νίκης, της φήμης στους αρχαίους Έλληνες και στους Ρωμαίους.

Εμπροσθότυπος χάλκινου και ασημένιου νομίσματος με παράσταση Αυτοκρατόρων που φέρουν δάφνινο στεφάνι

Αυτοκρατορική περίοδος (31 π.Χ - 330 μ.Χ.), Νεοχώρι, Λαδοχώρι
Αίθουσα 2 - Δημόσιος βίος: Οικονομική οργάνωση

Βιβλιογραφία

- Ανδροβιτσανάε Ι., *Ο σκόλος στην αρχαία Ελλάδα* (αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2012.
- Arnott G., *Birds in the Ancient World from A to Z*, Routledge, London 2007.
- Burkert W., *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία. Αρχαϊκή και Κλασσική Εποχή*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993.
- Grimal P., *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991.
- Κακριδής Ι., *Ελληνική Μυθολογία*, τ.1-5, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986.
- Kenneth F.K. Jr., *Animals in the Ancient World from A to Z*, Routledge, London 2014.
- Lazenby F.D., *Greek and Roman Household Pets*, *The Classical Journal*, Vol. 44, No. 4 (Jan. 1949), σσ. 245-252, 297-307.
- Μπάουμαν Ε., *Η ελληνική χλωρίδα στο μύθο, στην τέχνη, στην λογοτεχνία* (ελλ. μτφ. Π. Μπρούσαλης), Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Αθήνα 1999.
- Μπέλλου Ε., «Η φυτική διακόσμηση των νομισμάτων από την κλασική εποχή έως τη ρωμαϊοκρατία από το ανασκαφικό έργο στο νομό Θεσπρωτίας», στο ΚΕΡΜΑ ΙΙΙ, *Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Νομισματική και Οικονομική Ιστορία στην Ήπειρο κατά την Αρχαιότητα»*, εκδ. Εταιρεία Νομισματικής και Οικονομικής Ιστορίας, Αθήνα 2013, σσ. 295 - 304.
- ΥΠ.ΠΟ. - Α' ΕΠΚΑ, *Μουσείο Αρχαίας Αγοράς. Ο φυτικός κόσμος μέσα από τα μάτια των αρχαίων* (τρίπτυχο φυλλάδιο), Αθήνα.
- Χρυσουλάκη, Στ. (επιμ.), *Το δέντρο της ζωής σε τέσσερις εποχές*, Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, Αθήνα 2009.

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία

Αιλιανός, *Περί ζώων*

Αριστοτέλης, *Περί ζώων ιστορίας*

Περί ζώων μορίων

Περί ζώων γενέσεως

Διοσκουρίδης, *Περί ύλης ιατρικής*

Θεόφραστος, *Περί φυτών ιστορίαι*

Ξενοφών, *Κνηγετικός*

Ξενοφών, *Περί ιππικής*

Πολυδεύκης, *Ονομαστικόν*

Πλούταρχος, *Ηθικά*

Βιβλία για παιδιά

Πλασσαρά Κ., *Οι φίλοι που χάνουμε. Ελληνικά κατοικίδια ζώα από την αρχαιότητα ως σήμερα:*

Σημειωματάριο, εκδ. Μίλητος, Αθήνα 2005.

Όστρακο αγγείου με ανάγλυφη παράσταση ζεύγους αλόγων σε καλπασμό που σέρνουν άρμα

Ελληνιστικοί χρόνοι, Δυμόκαστρο

